

2018

BISERICA PAROHIALĂ EVANGHELICĂ RUJA

RAPORT ARHEOLOGIC PRELIMINAR I

*RESTAURARE ANSAMBLUL FORTIFICAT BISERICA EVANGHELICĂ
DIN RUJA., JUDEȚUL SIBIU*

Prof.univ.dr.habil. Ioan Marian ȚIPLIC

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

C.Ş. II dr. Maria Emilia ȚIPLIC

Institutul de Cercetări Socio-Umane din Sibiu

000356

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU

Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă

Centrul pentru Cercetarea Patrimoniului și Iсторiei Culturale (CCPIC)

BISERICA PAROHIALĂ EVANGHELICĂ RUJA

RAPORT ARHEOLOGIC PRELIMINAR

Etapa I

Coordonator:

Prof.univ.dr.habil. Ioan Marian TIPLIC

Arheolog expert

AM-E-408

Echipa de cercetare arheologică:

C\$ II dr. Maria Emilia TIPLIC

Arheolog specialist

AM-S-474

SIBIU

Mai 2018

000359

Amplasare.

Localitatea Ruja (g. Roseln, m. Rozsonda, l. Valle Rosarum / Rosundal) a aparținut în evul mediu, din punct de vedere religios, capitului Kosd-Rupea și scaunului Cincu din punct de vedere administrativ, iar astăzi este localitate a județului Sibiu, fiind așezată la 5 km nord de orașul Agnita și parte componentă a acestuia.

CONTEXT ISTORIC ȘI ARHITECTURAL

Deși localitatea Ruja a intrat în atenția cercetătorilor de timpuriu, biserică evanghelică de aici nu s-a bucurat de un interes deosebit din partea cercetătorilor din domeniul istoriei, arheologiei sau istoriei artelor. Preocupările au fost orientate mai mult spre toponimul localității Ruja asupra căruia s-au oprit cercetătorii sași Gustav Kisch¹, Walter Scheiner² și Johann Roth³, pentru ca apoi la scurt timp după acestea să apară în presa germană sub semnatura lui G. A. Schuller un articol de popularizare referitor la viața satului săesc din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, articol care are ca izvor de informare registrul bisericesc din Ruja, registru ce cuprinde anii 1571-1728⁴ și care, astăzi, se păstrează la Biblioteca Brukenthal⁵. O foarte scurtă mențiune referitoare la unul din clopotele bisericii evanghelice din Ruja o face G. D. Teutsch în concisa sa repertoriere despre cele mai vechi clopoțe transilvănești.⁶

Despre biserică evanghelică din Ruja avem doar mențiuni tangențiale în lucrări generale despre bisericiile transilvănești fortificate, cum sunt cele ale lui Friedrich Müller⁷, Emil Sigerus⁸, E. G. Sebastian⁹, Iuliana Fabritius-Dancu¹⁰, Szentpétery Tibor – Kerny Terezia¹¹, Virgil Vătășianu¹², Georg Gerster și Martin Rill¹³. Cel mai pe larg, satul și biserică sa sunt tratate de Hermann Fabini¹⁴ în lucrarea sa despre bisericiile fortificate din Transilvania și de Erwin Amlacher¹⁵ în recenta sa carte despre bisericiile fortificate și cetățile țărănești ale sășilor transilvăneni.

În legătură cu toponimul german Roseln există posibilitatea ca denumirea germană a localității să fi fost adusă de coloniști din patria de origine, acest toponim fiind întâlnit și lângă Düsseldorf (*Rosellen*), în Brabantul de Nord (*Rosendaal*) și în Flandra lângă Dünkirchen (*Rosendael*).¹⁶

Prima atestare documentară a localității este relativ târzie, la 1349, când este pomenită alături de satele Mălăncrav, Stejăreni, Roandola, Criș, Florești și Noiștat¹⁷. Câteva decenii mai târziu, cca anul 1400, satul este menționat ca făcând parte din capitul Kosd și împreună cu satele Noiștat, Retiș, Bărcuț, Seliștat, Movile, Iacobeni și Stejăriș formează surogația Cincu a capitului Kosd-

¹ Kisch, Gustav, *Vergleichendes Wörterbuch*, în *Archiv des Vereins*, 33, 1905, p. 186-187; Idem, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Karpathenländer*, în *Archiv des Vereins*, 45, 1929, p. 68.

² Scheiner, Walter, *Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens*, Leipzig, 1926/1927, p. 121.

³ Roth, Johann, *Siebenbürgisch-Sächsisches Wörterbuch*, 5, Berlin und Leipzig, 1930, p. 217-218.

⁴ Schuller, G.A., *Kleine Bilder aus der heimischen Kulturgeschichte. I. Sächsisches Dorfsleben in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, în *Tageblatt*, nr. 18861, 11862, 18867, 18868, 1936.

⁵ Schuller, G.A., *Das älteste Rosler Kirchenrechnungsbuch*, în *Korrespondenzblatt*, XXXI. Jahrg., nr.4, 1908, p. 55-59.

⁶ Teutsch, G. D., *Nachträge zur ältern siebenbürgischen Glockenkunde*, in *Korrespondenzblatt*, IV Jahrg., nr. 12, 1881, p. 140.

⁷ Müller, Friedrich, *Die Verteidigungskirche in Siebenbürgen. Ein Beitrag zur Provinzialkunstgeschichte*, in *Mittheilungen der K. K. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, Wien, 2, nr. 8-10, 1857, p. 265.

⁸ Sigerus, Emil, *Siebenbürgisch-sächsische Burgen und Kirchenkastelle*, 5. Auflg., Hermannstadt, 1923.

⁹ Sebastian, E. G., *German fortified Churches in Transylvania*, in *Antiquity*, London, 6, nr 23, 1932, p. 322.

¹⁰ Fabritius – Dancu, Iuliana, *Die Wehrkirchen des oberen Harbachtals*, in *Komm mit* 74, București, 1974, p.48-51, pl.

¹¹ Szentpétery Tibor – Kerny Terezia, *Az Olttó a Küküllőig, Erdélyi száz erőtemplomok*, Budapest, 1990, p. 112.

¹² Vătășianu, Virgil, *Istoria artei feudale în ţările române*, I, București, 1959, p. 596.

¹³ Gerster, Georg, Rill, Martin, *Siebenbürgen im Flug*, München, 1997.

¹⁴ Fabini, Hermann, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, vol. I, Sibiu, 1998, p. 614-616.

¹⁵ Amlacher, Erwin, *Wehrbauliche Funktion und Systematik siebenbürgisch-sächsischer Kirchen- und Bauernburgen. Ein Beitrag zur europäischen Burgenkunde*, München, 2002, p. 346-349.

¹⁶ Roth, Johann, *op. cit.*, p. 218.

¹⁷ *Urkundenbuch*, II, p. 70.

Rupea¹⁸. Ulterior localitatea mai este menționată în documente în legătură cu diverse neînțelegeri sau convenții, cum este cea din anul 1416 când se iscă o ceartă între locuitorii Rujei și grecul Michael din Agnita pentru o moară¹⁹, sau convenția din 1520 pentru un heleșteu dintre Dealul Frumos și Ruja²⁰.

La 1571, în cel mai vechi registru bisericesc din Ruja, biserică este numită ca *ecclesia Sf. Magdalena*, dar de la 1590, datorită influenței reformei biserica este menționată numai ca *ecclesia nostra*. Se cunoaște și numele primului preot protestant din Ruja, Gabriel Brandschodtt, mort la 1566, urmat de preotul Ezechiel Kyr care este și autorul primelor însemnări din registrul bisericesc din Ruja. Ceea ce știm din acest registru despre biserică este că la reformă se păstra încă o formă bună²¹. În anul 1596 biserică suferă câteva reparații și se construiește o tribună laterală. Există și informația cum că a existat și o mănăstire de maici ce purta hramul Sfintei Rosalia²².

Unul din clopotul bisericii datează din jurul anului 1500 și poartă inscripția *O rex glorie veni cum pace*²³. Un alt obiect valoros de data aceasta din lemn este o strană care datează din anul 1535. De altfel Michael Csaki amintește în lucrarea sa că ar mai fi și un potir din secolul al XVI-lea²⁴. În inventarul bisericii se mai păstrează două perechi de sfeșnice, o pereche din argint poartă anul 1870 și inscripția *Gewidmet v. den Erben nach Sophia Stirner*, iar cea din alamă poartă anul 1792.

Biserica evanghelică și turnul bisericii. Biserică actuală se compune dintr-o navă dreptunghiulară alungită (fosta navă centrală a unei bazilici), un cor dezvoltat încheiat cu o absidă pentagonală, iar în partea de vest a bisericii se află un turn masiv (vezi pl. 3c, 6).

Cu toate că biserică de-a lungul timpului a suferit mai multe modificări, monumentul mai păstrează elemente specifice arhitecturii gotice constând în ancadramentul de factură gotică al portalului de nord (pl. 3e) și în bolta corului (pl. 3d), prin aceasta trădându-se existența unui gotic târziu transilvănean. De asemenea pereții navei bisericii, în special zidul de nord al bisericii prezintă urme vizibile ale unor console sau a unor capiteli ale stâlpilor, stâlpi care au separat nava centrală de cea laterală, ceea ce înseamnă că biserică a avut încă o fază anterioară un plan bazilical. Actualmente corul este prevăzut cu metereze, iar peste cor, pe contraforturi și arhivolte se ridică un bastion mai înalt, cu parapet de zid și cu ciubuc la bază (vezi pl. 3a, 4a). Biserică a fost prevăzută și cu o incintă dublă, care a dispărut aproape complet, astăzi păstrându-se doar o parte din zidul de est și sud-est al incintei, iar în partea de sud-vest se mai pot observa zidurile de pornire al unui turn al fostei fortificații, turn care nu este menționat pe planul publicat de H. Fabini²⁵ (vezi pl. 6).

În ceea ce privește datarea bisericii există două opinii: cea a lui V. Vătășianu care menționează clădirea eclesiastică ca fiind o biserică-sală din perioada gotică²⁶, dar lasă loc și pentru o altă încadrare cronologică mai timpurie, și cea a lui H. Fabini care susține că biserică a fost ridicată inițial ca o bazilică romanică, încadrând-o din punct de vedere cronologic în secolul al XIII-lea²⁷.

Dovezi care să ateste existența unei foste bazilici sunt materializate în reprezentările grafice, acestea fiind realizate la începutul secolului al XX-lea. Una dintre fotografii realizată în anul 1911 (vezi pl. 2b) redă biserică dinspre partea de nord și conform fotografiei, imaginea bisericii din anul respectiv se prezintă diferit față de situația actuală, oferindu-ne detalii arhitectonice astăzi dispărute. Astfel, nava laterală de nord, la începutul secolului al XX-lea, este încă prezentă, de asemenea se poate observa și existența unei sacristii care are acoperișul mai înalt decât cel al colateralei de nord. O altă fotografie (vezi pl. 2a) făcută de data aceasta dintr-un alt unghi, din partea de nord-est, și despre care nu știm de când datează, prezintă aceeași situație. Un alt detaliu arhitectonic, care însă

¹⁸ Teutsch, Friedrich, *Zur Geschichte von Reps*, în *Archiv des Vereins* 13, 1876, p.187.

¹⁹ *Urkundenbuch*, IV, p. 23.

²⁰ Fabini, Hermann, *op. cit.*, p. 615.

²¹ Schuller, G. A., *Das älteste Rosler*, p. 55.

²² Fabini, Hermann, *op. cit.*, p. 616.

²³ Teutsch, G. D., *op. cit.*, p. 140.

²⁴ Csaki, Michael, *Inventarul monumentelor și obiectelor istorice și artistice săsești din Transilvania*, Cluj, 1923, p. 34.

²⁵ Fabini, Hermann, *op. cit.*, p. 615.

²⁶ Vătășianu, Virgil, *op. cit.*, p. 596.

²⁷ Fabini, Hermann, *op. cit.*, p. 615.

este foarte greu de clarificat datorită neclarității fotografice, este portalul colateralei de nord, care astăzi este refăcut în stil neogotic, dar după reprezentarea grafică de la începutul secolului al XX-lea, portalul are o altă configurație, total diferită de cea actuală (vezi pl. 2b, 2c).

Turnul de vest al bisericii zidit din piatră de carieră cu colțurile întărite prin blocuri de piatră neecarurate (vezi pl. 4b), are **5 nivele**, primul fiind boltit în cruce neavând nici o deschidere spre exterior, în afară de intrarea care se face din interiorul bisericii, creată ulterior construirii turnului prin spargerea zidului; etajul întâi este de asemenea boltit, dar, actualmente, bolta este spartă parțial pentru a face loc frânghei care ajută la tragerea clopotelor; celelalte etaje au avut planșee și scări de lemn. Comunicarea între parter și etajul întâi și al doilea se face printr-o scară melcată amenajată în grosimea zidurilor.

SITUAȚIA ARHEOLOGICĂ

În vederea surprinderii fundației turnului și a navei bisericii, a îmbinării acestuia cu nava bisericii, pe de o parte, și stabilirea exactă a vechimii atât a turnului cât și a bisericii, pe de altă parte, în luna aprilie, a fost deschisă o casetă C1 cu dimensiunile pe 4 /4 m pe latura de sud a bisericii și respectiv a turnului (2,5 m pe turn și 1,5 m pe zidul bisericii). În interiorul turnului, în colțul de S-V a fost deschisă o altă casetă C2 cu dimensiunile de 2/1,5 m.

Casetă C1

Casetă C1 (vezi pl. 6) a fost trasată spre a surprinde raportul existent între fundațiile turnului și navei bisericii. Specificăm că diferența de nivel între capătul nordic al casetei și cel sudic este de 0,94 m, iar diferența de nivel între capătul vestic și cel estic este de 1,50 m. Această diferență de nivel prezintă numai în partea de sud a bisericii a rezultat în urma unor ridicări artificiale.

După degajarea solului vegetal s-a surprins un strat de pământ cu multă spărtură de țiglă și cu mult pietriș, materiale rezultate în urma reparării bisericii la începutul secolului al XX-lea. Acest nivel de reparație are o grosime variind între 0,70 m și 0,10 m. Sub acest nivel se află pământul răvășit de înmormântări, unde au fost cercetate 21 de morminte păstrate parțial sau întregi (vezi pl. 7-8).

Descrierea mormintelor

M1 – cercetat în C1, caroul 1A-B, adâncimea de -1,70 m, mormânt de adult, deranjat în zona tibiilor de o groapă contemporană făcută cu scopul îngropării cablului de curent. Mormântul este orientat E-V, fiind paralel cu biserică, depus în sicriu de lemn (s-au păstrat doar cuiele de sicriu); are mâinile aşezate pe abdomen; nu are inventar.

M2 – cercetat în C1, caroul 1A, adâncimea de -1,70 m, mormânt de adolescent deranjat; se păstrează doar partea lui superioară mai exact craniul și partea stângă a scheletului. Mormântul a fost distrus de lucrători. M2 este orientat E-V; nu are inventar.

M3 – cercetat în C1, caroul 1A-B, adâncimea de -2,11 m, mormânt de adult secționat în zona labelor picioarelor de groapa unui alt mormânt, probabil de M6 și M7; capul și brațul stâng au fost scoase accidental în timpul săpăturii. M3 este orientat E-V, fiind depus în sicriu și având mâinile aşezate pe bazin; nu are inventar.

M4 – cercetat în C1, caroul 1A, adâncimea de -2,33 m, mormânt de adult, păstrat parțial fiind deranjat în zona tibiilor de groapa lui M3, iar partea superioară stângă fiind deranjată probabil de groapa lui M5; în zona umerilor intră sub profilul de vest. M4 este orientat E-V, având mâinile aşezate pe bazin; nu are inventar.

M5 – cercetat în C1, caroul 1A, adâncimea de -2,33 m, mormânt, probabil, de adult, în zona labelor picioarelor intră sub profilul de vest.

M6 – cercetat în C1, caroul 1B, adâncimea de -2,45 m, mormânt de adult, deranjat parțial în zona femurelor, intră sub profilul de est în zona femurelor. M6 este orientat E-V, având mâinile așezate pe lângă corp; nu are inventar.

M7 – cercetat în C1, caroul 1B, adâncimea de -2,45 m, mormânt de adult, păstrat parțial fiind deranjat de groapa lui M6; intră sub profilul de est în zona femurelor; se păstrează craniul și parțial partea stângă a scheletului. M7 este orientat E-V; nu are inventar.

M8 – cercetat în C1, caroul 1B, adâncimea de -2,49 m, mormânt de adult, păstrat parțial (craniul și partea stângă superioară a pieptului), deranjat în zona coastelor de groapa altui mormânt, probabil de M12. Are craniul zdrobit datorită unei pietre mari care se află peste cap. M8 este orientat E-V, fiind îngropat în sicriu (s-au păstrat doar cuiele de la sicriu), se pare că a avut mâinile așezate pe lângă corp; nu are inventar.

M9 – cercetat în C1, caroul 1A-B, adâncimea de -2,45 m, mormânt de adult păstrat parțial, din zona antebrațelor în jos, partea lui superioară fiind tăiată de alt mormânt; partea dreaptă a mormântului care să mai păstreze este suprapusă de M11. M9 este orientat E-V, fiind îngropat în sicriu și având mâna dreaptă așezată pe abdomen; nu are inventar.

M10 – cercetat în C1, caroul 1B, adâncimea de -2,31 m, mormânt de adult deranjat, păstrându-se doar tibiile și o parte din femurele; în zona labeiilor picioarelor este tăiat de groapa lui M8.

M11 – cercetat în C1, caroul 1A-B, adâncimea de -2,31 m, mormânt de adult răvășit, păstrându-se femurul și bazinul stâng, antebrațul stâng, antebrațul și falangele mâinii drepte. M11 este orientat E-V, având mâinile împreunate pe abdomen.; nu are inventar.

M12 – cercetat în C1, caroul 1B, adâncimea de -2,49 m, mormânt de adult, intră sub profilul de est al casetei în zona umerilor; deranjează groapa lui M 8; se pare că a fost și el deranjat; nu are inventar.

M13 – cercetat în C1, caroul 1B, adâncimea de -2,53 m, mormânt de adult păstrat parțial, fiind deranjat probabil de groapa unui mormânt, și parțial de lucrători; se păstrează partea stângă a coastelor, bazinul stâng, iar femurele intră sub profilul de est al casetei. M13 este orientat E-V, fiind înmormântat în sicriu, având mâinile pe bazin; nu are inventar.

M14 – cercetat în C1, caroul 1A-B, adâncimea de -2,53 m, mormânt de adult păstrat parțial, fiind deranjat de un alt mormânt; se păstrează tibiile, femurele și partea stângă a coastelor, mâinii și bazinului; în zona unde ar fi trebuit să fie craniul este deranjat de M15. M14 este orientat E-V, având brațele așezate pe abdomen; nu are inventar.

M15 – cercetat în C1, caroul 1A, adâncimea de -2,60 m, mormânt de adolescent deranjat în partea lui dreaptă; se păstrează coastele, mâna, femurul stâng, tibiile și labele picioarelor; a deranjat parțial groapa lui M14. M 15 este orientat E-V, fiind înmormântat în sicriu, iar mâinile, probabil, fiind așezate pe lângă corp; este așezat pe un pat de pământ ce prezintă și pigment de mortar și fragmente de cărămidă; inventar: o monedă de la Ioan de Hunedoara.

M 18 – cercetat în C1, caroul 1-2A, adâncimea de -2,60 m, mormânt de adult păstrat întreg, iar din zona umerilor intră sub profilul de vest. M18 este orientat E-V, fiind înmormântat în sicriu, având mâna stângă pe piept și mâna dreaptă pe abdomen; nu are inventar.

M19 – cercetat în C1, caroul 2A, adâncimea de -2,40 m, mormânt de adult deranjat în zona capului, fiind cercetat doar jumătatea lui stângă, jumătatea dreaptă intrând sub treapta din partea de sud a secțiunii. M19 este orientat E-V, având mâna stângă așezată pe piept; nu are inventar.

M20 – cercetat în C1, caroul 1B, adâncimea de -2,65 m, mormânt, probabil, de adolescent în zona umerilor sub profilul de est; M20 este orientat E-V, fiind aşezat pe un pat de pământ ce prezintă și urme de pigment de mortar și fragmente de cărămidă; nu are inventar.

M21 – cercetat în C1, caroul 1, adâncimea de -2,80 m, mormânt de adult păstrat întreg, aflat parțial sub M 15, fiind astfel mai vechi decât M15. M21 este orientat E-V, având mâinile aşezate pe piept, fiind înmormântat în sicriu, în umplutura gropii descoperindu-se două cuie; de asemenea nu au fost sesizate urme ale materialelor de construcție; nu are inventar.

M22 – cercetat în C1, caroul 1B, adâncimea de -3,02 m, mormânt de adult (?) păstrat în întregime (capul fiind distrus prin săpare), iar în zona bazinei intrând sub profilul de est; oasele scheletului s-au păstrat prost oasele fiind foarte fragile. Ca și la M21 au fost găsite bucăți de cărbune. M22 este orientat E-V, având mâna stângă aşezată pe bazin iar mâna dreaptă aşezată pe abdomen. În umplutura gropii a fost descoperit un fragment de olan de aceeași factură ca și la M17 din C2. Nu a fost găsit nici un material modern de construcție. Nu are inventar.

M23 – cercetat în C1, caroul 1B, adâncimea de -3,32 m, mormânt dublu (mama cu copilul), deranjat în zona capului, orientat E-V. Are mâna dreaptă paralelă cu corpul, și palma este aşezată pe bazin, iar mâna stângă cuprinde copilul aşezat pe partea stângă a bazinei și o parte din femurul stâng; în groapa mormântului nu au fost sesizate urme ale materialelor de construcție. Mormântul a fost deranjat în partea superioară probabil odată cu construirea fundației turnului, iar partea stângă a mormântului se află la 20 cm adâncime sub talpa fundației bisericii.

Casetă C2

Casetă C2 a fost trasată în interiorul turnului în colțul de S-V (pl. 6), având dimensiunile de 2x1,5 m urmărindu-se surprinderea nivelului tălpiei fundației turnului și a nivelului medieval de călcare din interiorul turnului. După ce s-a scos un strat de depuneri contemporane s-a ajuns la nivelul medieval de călcare reprezentat de un strat foarte subțire de nisip. Sub acest strat de nisip se află un nivel de pământ care conține pietriș mărunt și bucăți de cărămidă. Acest nivel suprapune sterilul care în acest caz este lutul galben (pl. 9b, 9c). La adâncimea de cca. 0,50 m față de nivelul actual de călcare din turn a fost descoperit un mormânt de nou născut (M16), ale căruia oase s-au păstrat foarte prost (femurele și câteva coaste).

M17 – cercetat în C2, adâncimea de -1,20 m față de actualul nivel de călcare din interiorul turnului, mormânt de adult păstrat parțial fiind deranjat de către fundația turnului (latura de vest) în zona bazinei; din profilul de nord ieșe doar o parte a antebrațului drept care de la jumătate este tăiat de fundație, și partea superioară a femurului drept, restul părții stângi intrând sub profilul de nod (pl 9a, 9b). Din groapa mormântului a ieșit la iveală un fragment de olan și un cui de fier ruginit. M17 este orientat E-V, având mâinile aşezate pe lângă corp și fiind aşezat direct pe lutul galben; nu are inventar.

În interior fundația zidului de sud a turnului se lărgește cu 0,20 m în partea de est, iar în partea de vest se lărgește cu cca. 0,90 m față de elevația turnului (pl. 9a).

Concluzii

Studiul de parament și al fundațiilor de sud ale turnului și navei bisericii corelate cu descoperirile făcute până în prezent ne relevă faptul că turnul este mai vechi decât biserică așa cum se prezintă ea acum. În ceea ce privește datarea sa într-o perioadă cel puțin anteroară sfârșitului secolului al XIV-lea este confirmată de moneda de la Ioan de Hunedoara descoperită în inventarul mormântului M15 și care nu reprezintă cel mai vechi nivel de înmormântări. Cel mai vechi orizont de înmormântări este marcat de M 23, mormântul fiind mai vechi decât turnul și decât biserică actuală. Această situație nu este singulară în spațiul

de colonizare săsească, o ipostază similară fiind întâlnită la biserică fortificată de la Viscri, unde fundația turnului de asemenea a deranjat un mormânt care nu aparținea de nivelul înmormântărilor din jurul bisericii actuale ci de capela din apropierea turnului care s-a dovedit mai veche decât donjonul și care a fost datată în prima jumătate a secolului al XII-lea, iar donjonul fiind încadrat în a doua jumătate a secolului al XIII-lea.²⁸

Stadiul actual al cercetărilor nu lasă posibilitatea de o reconstituire a fazelor de construcție și evoluție ale bisericii și donjonului, iar trasarea unor concluzii definitive ni se pare destul de riscantă, atât timp cât cercetarea arheologică nu este finalizată. Cu toate acestea îndrăznim să afirmăm că biserică a fost o bazilică, afirmația bazându-se pe dovezile fotografice (vezi pl. 2), deși în caseta C1 nu au fost surprinse fundațiile colateralei de sud, și să încadrăm turnul de vest al bisericii în categoria donjoanelor pe baza caracteristicilor lui deosebite. Particularitățile specifice care definesc acest turn ca și donjon constau în: lipsa unui portal de vest, prezența bolților în cruce la parter și etajul I, scară în grosimea zidurilor între parter și etajul I, și între etajul I și etajul al II-lea, intrare aflată în peretele estic de la etajul al II-lea (pl. 5c), care a fost accesibilă dinspre exterior, probabil, printr-o scară de lemn într-o etapă când nava bisericii actuale nu era adosată turnului. Într-o altă etapă, când acest turn și-a pierdut rolul de donjon fiind transformat într-un turn clopotniță, intrarea de la etajul al II-lea a fost astupată, deschizându-se o intrare la etajul I al turnului (pl. 5a), în dreptul tribunei orgii actuale; actualmente și această intrare este astupată, intrarea către tribună făcându-se dinspre exteriorul bisericii. Un alt argument care ne face să susținem că acest turn se încadrează în categoria donjoanelor constă în prezența unui meterez, aflat între parterul și etajul întâi al donjonului, și care avea deschiderea spre est, deci spre interiorul navei bisericii actuale, meterez care a fost zidit din vechime. Prezența donjonului ar presupune și existența unei capele, probabil sub corul actual, care la o atență observație are un ușor decros față de actualul ax al bisericii. Astfel de ansambluri – capelă cu donjon – sunt caracteristice greavilor sași, situație întâlnită și la Viscri²⁹, Câlnic³⁰, Petrești, Orăștie³¹ și posibil Ruja. Desigur această opinie rămâne deocamdată în sfera ipotezelor, iar viitoarele cercetările arheologice urmând să aducă unele corectări sau adaosuri la observațiile noastre.

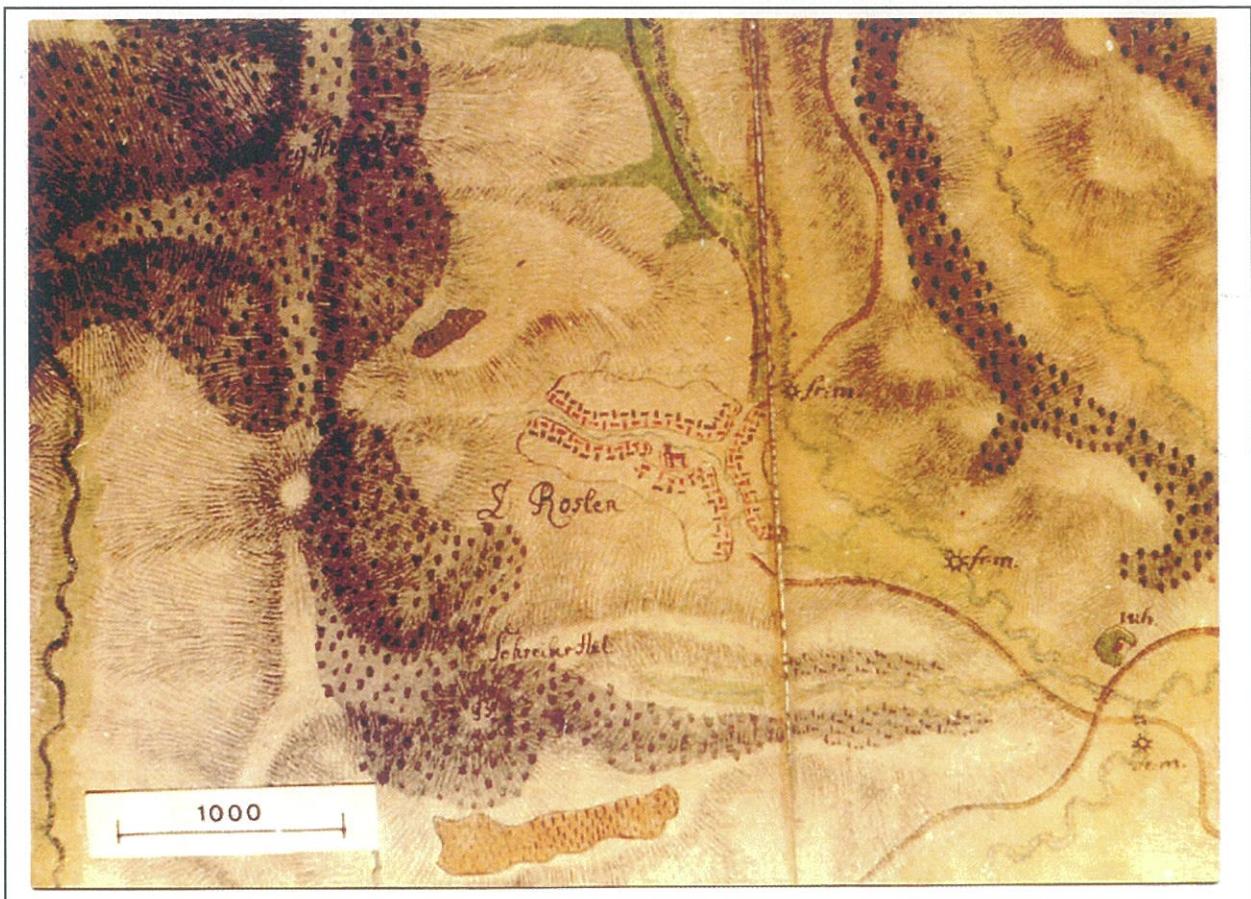
Cercetarea arheologică ulterioară - derulată în cadrul etapei de execuție a lucrărilor - va fi axată pe elucidarea unor aspecte planimetrice ale bisericii și curtinei împrejmuitoare (ce este disparută în mare parte) prin realizarea unor secțiuni atât în interiorul cât și în exteriorul monumentului.

²⁸ Dumitrache, Mariana, *Evoluția cetății țărănești de la Viscri, jud. Brașov, în lumina cercetărilor arheologice și de arhitectură*, în *Cercetări arheologice*, 1981, 4, p. 264.

²⁹ Ibidem, p. 253-285.

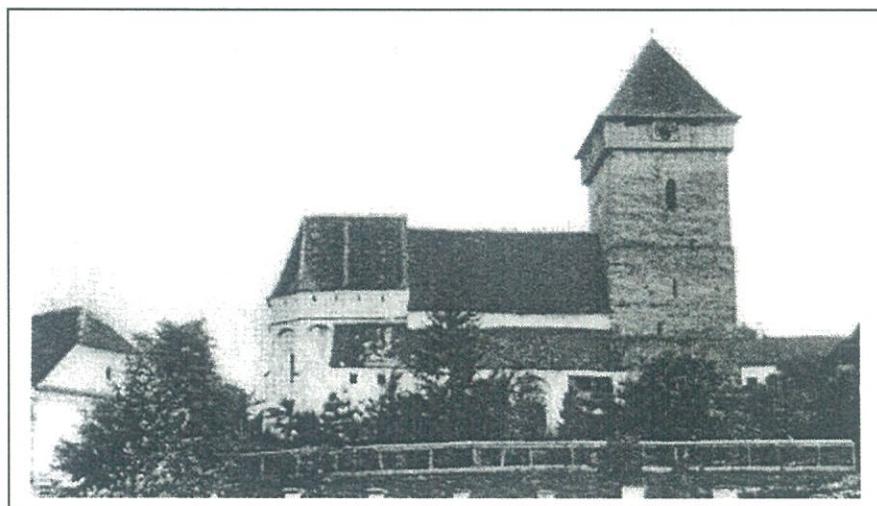
³⁰ Heitel, R., *Cetatea din Câlnic*, București, 1968, p. 6 sqq.

³¹ Pentru situația de la Orăștie informații amabile Z. K. Pinter.

Planșa 1: Ruja – Ridicarea iosefină (1769-1773)

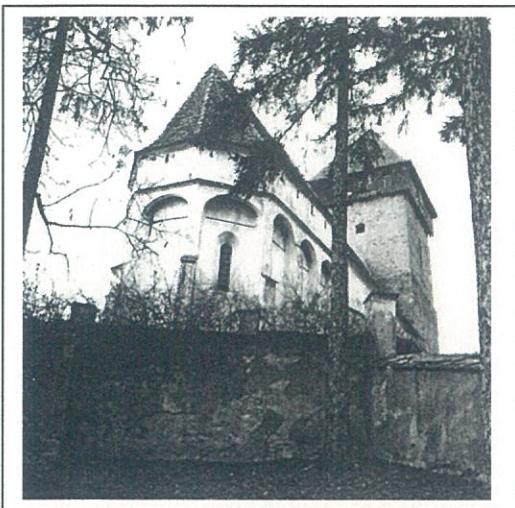
000366

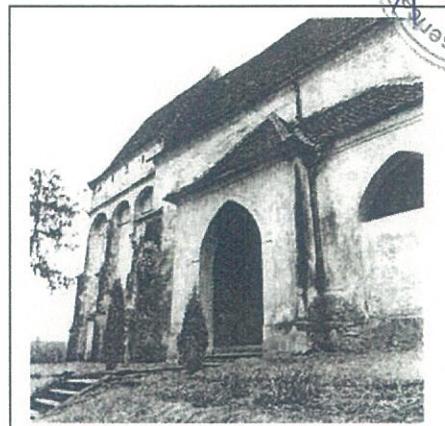
Planșa 2: a. Biserica ev. din Ruja. Vedere dinspre partea de NE. Fotografie istorică.

b. Biserica ev. din Ruja. Vedere dinspre partea de N. Fotografie istorică din anul 1911.

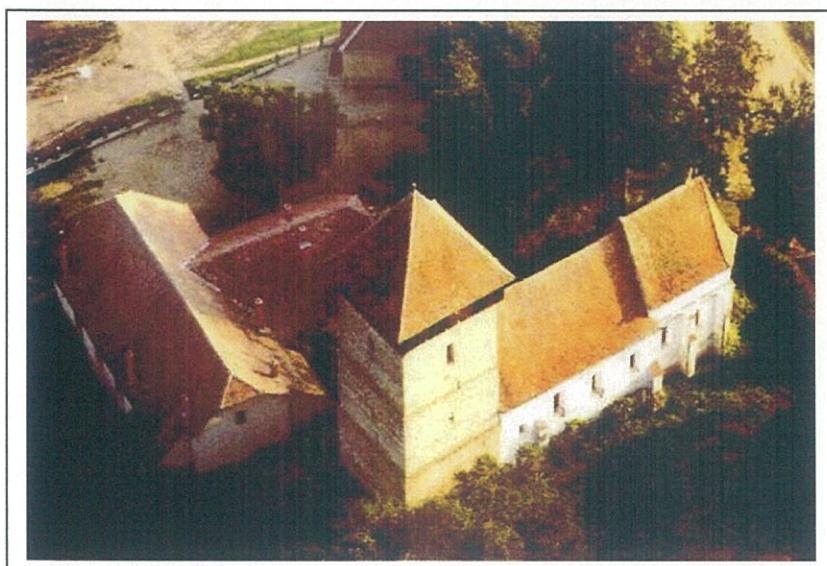
000367

a.

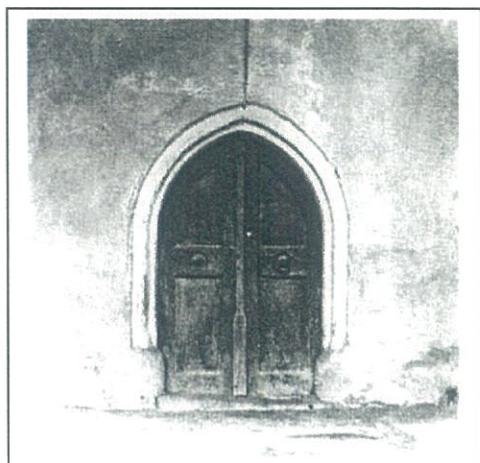
b.

c.

d.

e.

- Planșa 3:**
- a. Biserica ev. din Ruja. Vedere dinspre partea de E. (după H. Fabini)
 - b. Biserica ev. din Ruja. Vedere dinspre partea de NNV (după H. Fabini)
 - c. Biserica ev. din Ruja. (după G. Gerster, M. Rill)
 - d. Biserica ev. din Ruja. Bolta corului.
 - e. Biserica ev. din Ruja. Portalul de nord.

000368

a.

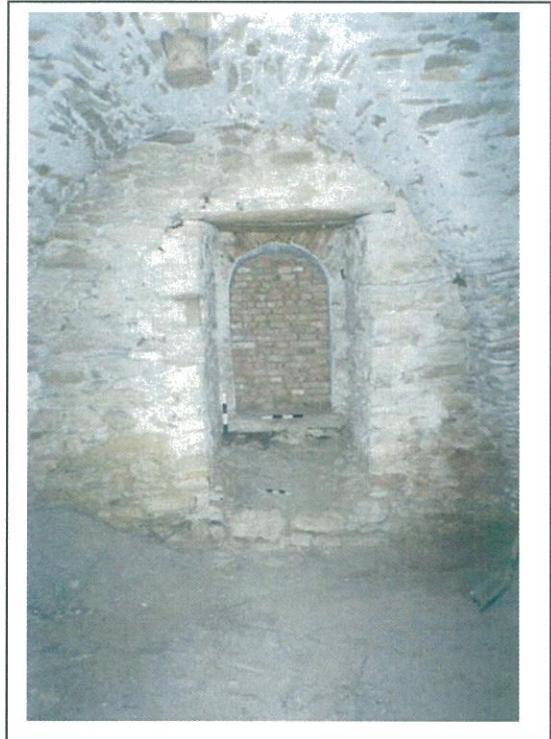

b.

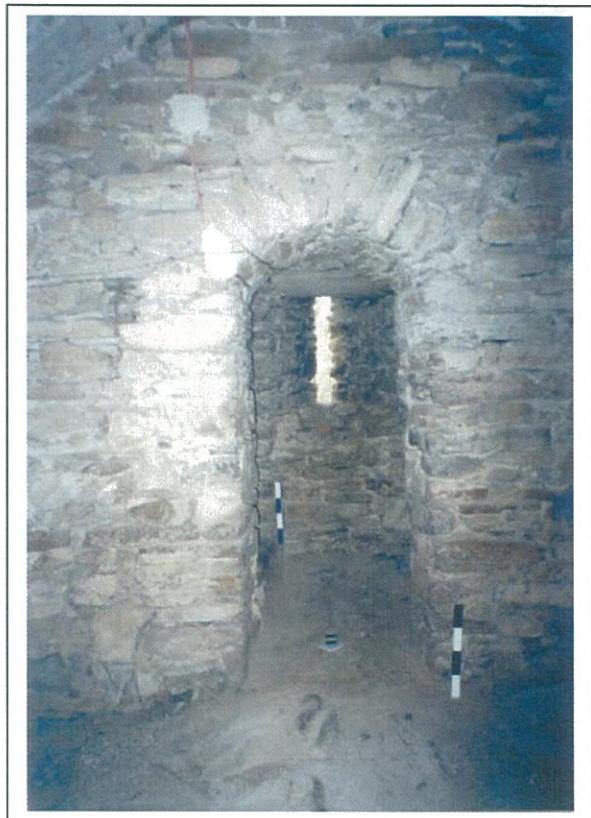
Planșa 4: a. Nava bisericii ev. din Ruja. Vedere dinspre partea de SV.

000369

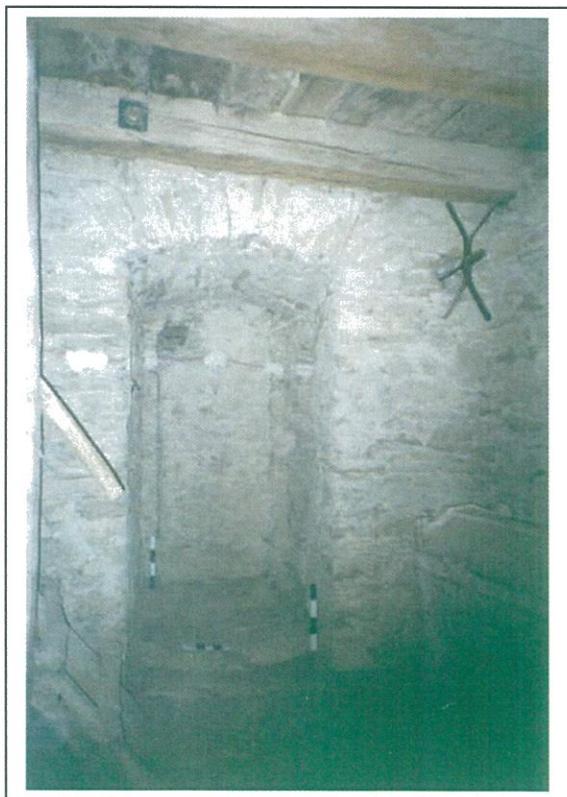
b. Turnul bisericii ev. din Ruja. Vedere dinspre partea de S.

a.

b.

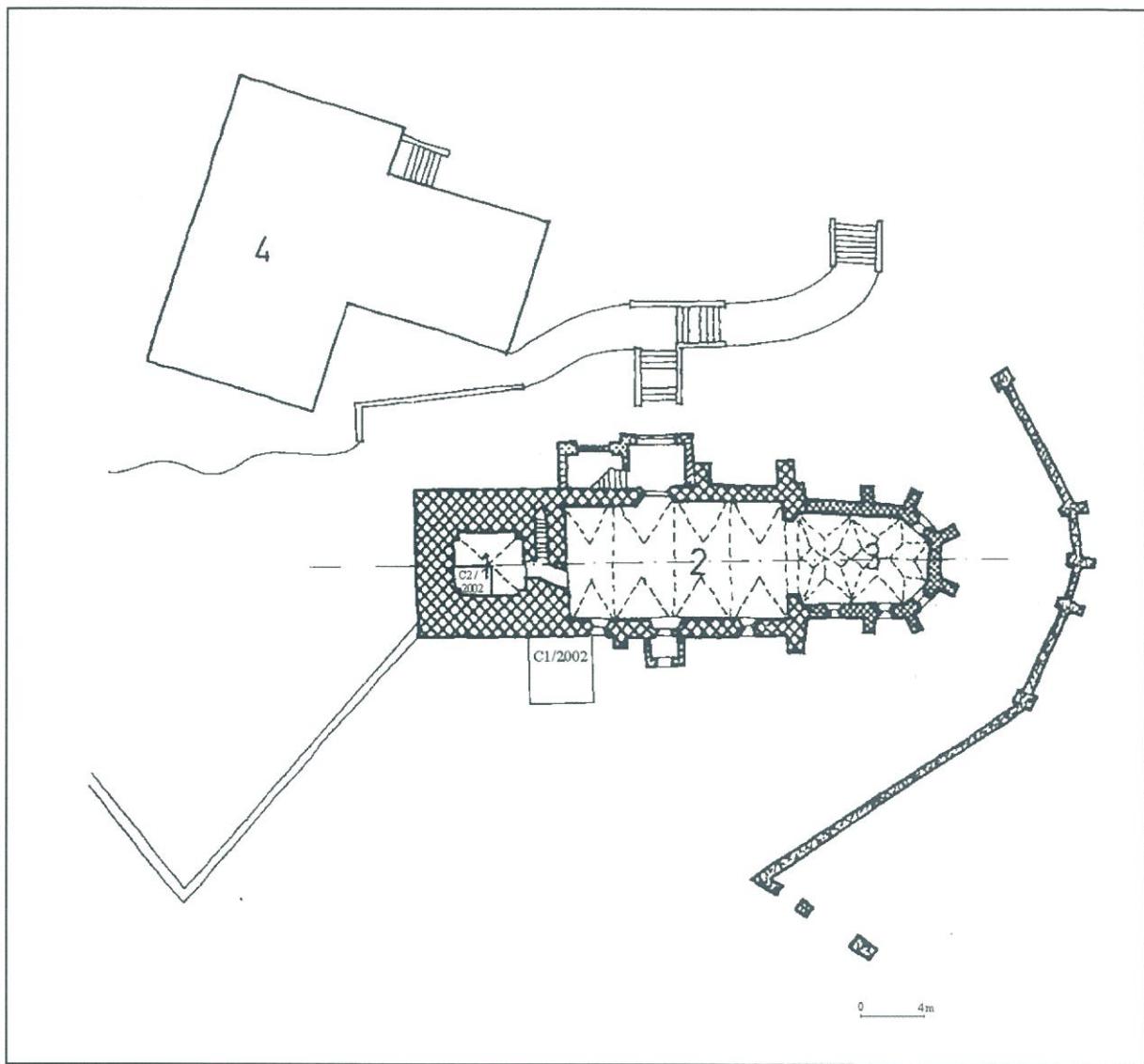
c.

Planșa 5: a. Etajul I al turnului bisericii ev. Fosta intrare spre tribuna unde acum se află orga.

b. Etajul I al turnului bisericii ev. Accesul spre etajul al II-lea.

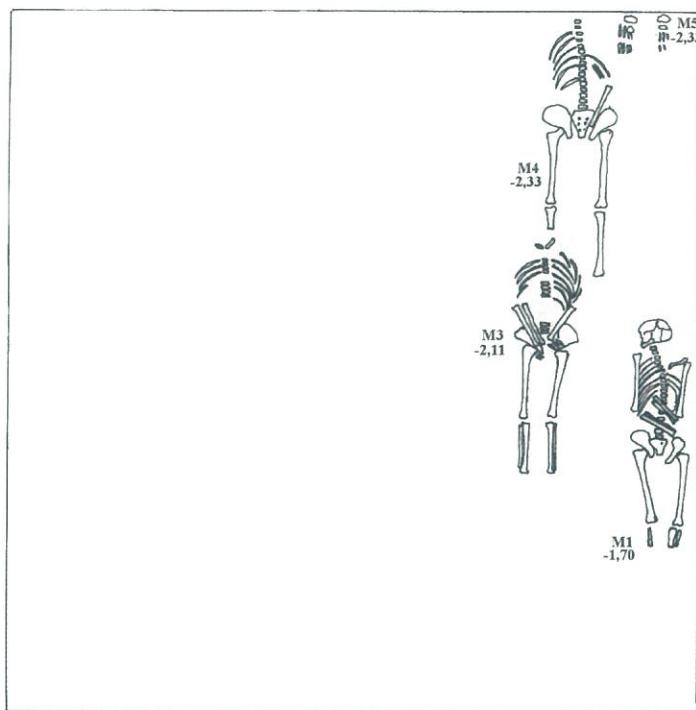
c. Etajul al II-lea al turnului bisericii ev. Vechea intrare în donion.

000370

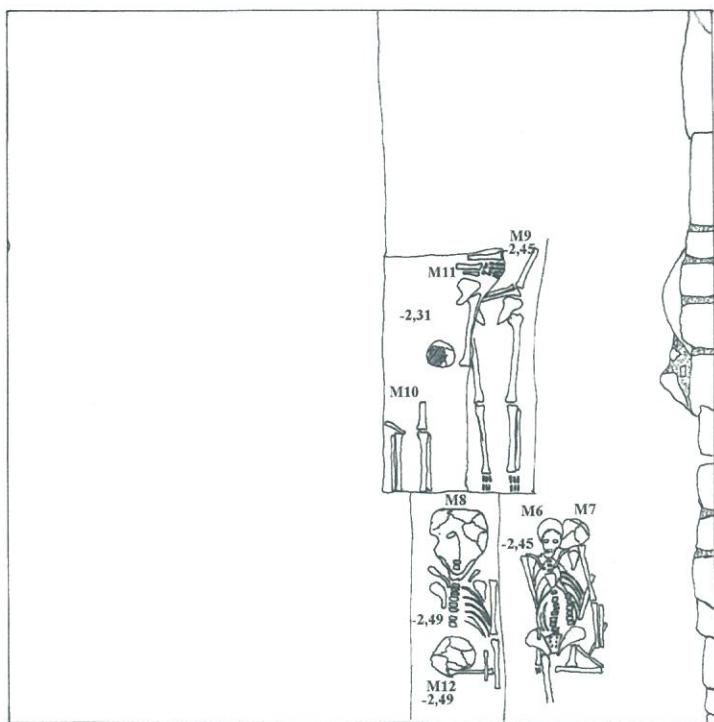

Planşa 6: Planul general al bisericii ev. din Ruja (după H. Fabini). Amplasarea casetelor C1 și C2.

000371

a.

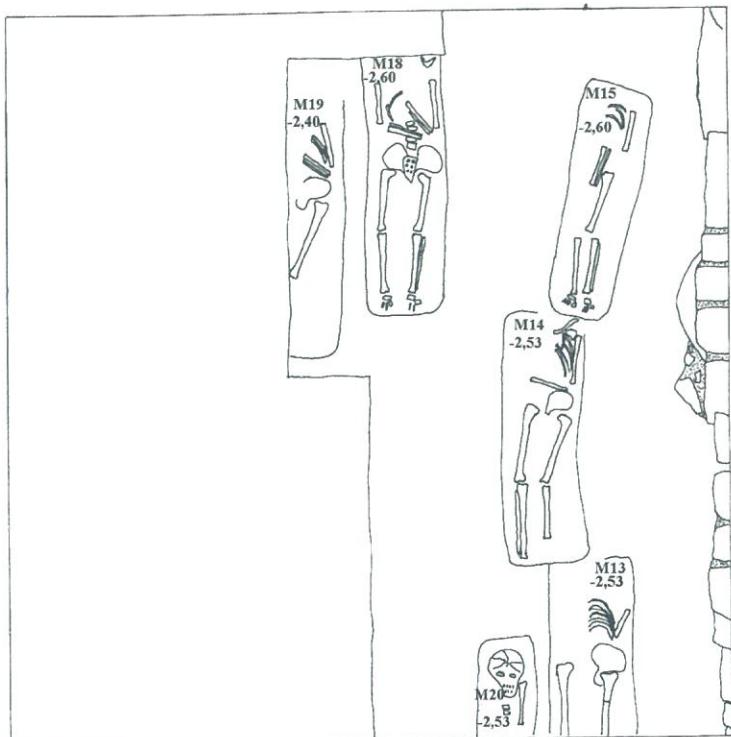

b.

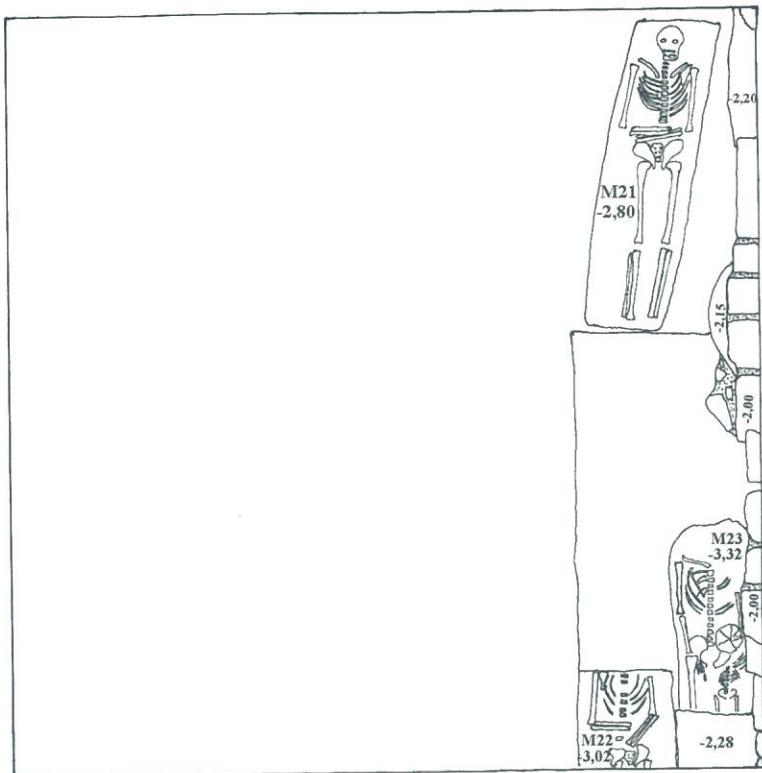
Planșa 7: a. Caseta C1 – plan general 1

b. Caseta C1 – plan general 2

000372

a.

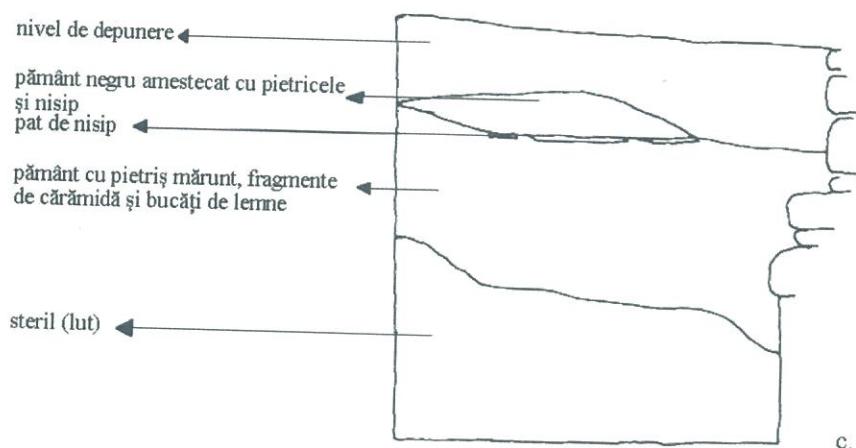
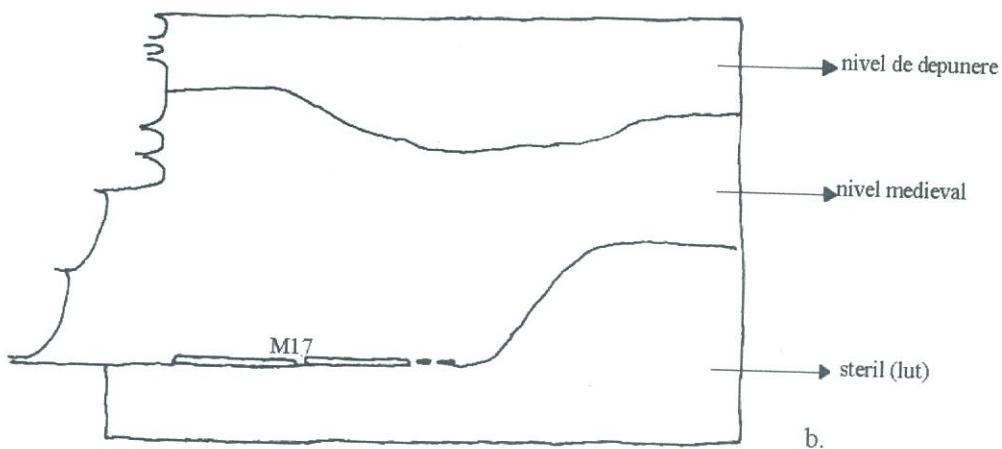
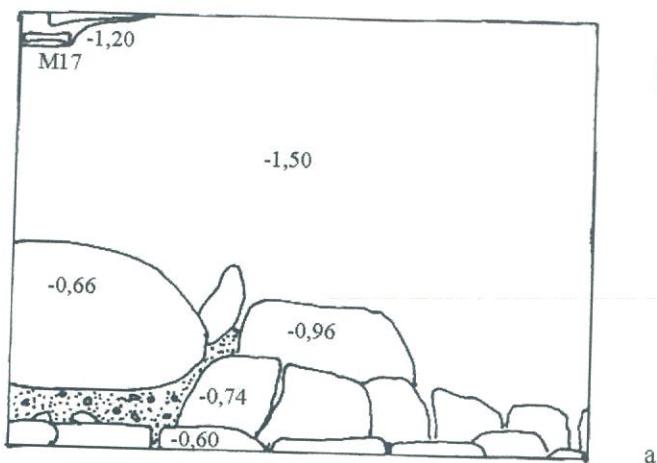
b.

Planșa 8: a. Casetă C1 – plan general 3.

b. Casetă C1 – plan general 4.

0 0,5 m

000373

0 0,5 m

Planşa 9: a. Casetă C2 – plan general

b. Casetă C2 – profilul de nord

000374